

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 24ης Οκτωβρίου 1996 *

Στην υπόθεση C-72/95,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Nederlandse Raad van State (Κάτω Χώρες) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Aannemersbedrijf P. K. Kraaijeveld BV κ.λπ.

και

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175, σ. 40), καθώς και ως προς το αν υφίσταται υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξασφαλίζουν την εφαρμογή οδηγιών οι οποίες έχουν μεν άμεσο αποτέλεσμα, αλλά δεν έχει γίνει επίκλησή τους από ιδιώτη,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, G. F. Mancini, J. L. Murray, L. Sevón (εισηγητή), προέδρους τμήματος, Κ. Ν. Κακούρη, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, G. Hirsch και M. Wathelet, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γενικός εισαγγελέας: M. B. Elmer

γραμματέας: D. Louterman-Hubeau, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Aannemersbedrijf P. K. Kraaijeveld BV κ.λπ., εκπροσωπούμενη από τους J. A. Kraaijeveld, J. Kraaijeveld Sr., J. Kraaijeveld Jr., W. Kraaijeveld και P. K. Kraaijeveld,

— η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τον A. Bos, νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον U. Leanza, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον P. G. Ferri, avvocato dello Stato,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, επικουρούμενο από τον D. Wyatt, QC,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον M. van der Woude, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Aannemersbedrijf P. K. Kraaijeveld BV κ.λπ., εκπροσωπηθείσας από τους J. Kraaijeveld Jr. και W. Kraaijeveld, της Κυβερνήσεως των Κάτω Χωρών, εκπροσωπηθείσας από τον J. S. van den Oosterkamp, βοηθό νομικό σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον J. Root, εμπειρογνώμονα, της Ιταλικής Κυβερνήσεως,

εκπροσωπηθείσας από τον P. G. Ferri, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπηθείσας από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τον D. Wyatt, και της Επιτροπής, εκπροσωπηθείσας από τον W. Wils, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, κατά τη συνεδρίαση της 14ης Φεβρουαρίου 1996,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 26ης Μαρτίου 1996,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με απόφαση της 8ης Μαρτίου 1995, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Μαρτίου 1995, το Nederlandse Raad van State υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175, σ. 40, στο εξής: οδηγία), καθώς και ως προς το αν υφίσταται υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξασφαλίζουν την εφαρμογή οδηγιών οι οποίες έχουν μεν άμεσο αποτέλεσμα, αλλά δεν έχει γίνει επίκλησή τους από ιδιώτη.
- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκλυψαν στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως την οποία άσκησε η Aannemersbedrijf P. K. Kraaijeveld BV κ.λπ. (στο εξής: Kraaijeveld) κατά της αποφάσεως της 18ης Μαΐου 1993, με την οποία το μόνιμο περιφερειακό συμβούλιο της επαρχίας της Νότιας Ολλανδίας ενέκρινε το σχέδιο πολεοδομίας που τιτλοφορείται «Μερική αναθεώρηση σχεδίων πολεοδομίας στο πλαίσιο της ενισχύσεως προχωμάτων», το οποίο κατάρτισε το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου του Sliedrecht κατ' εφαρμογήν του Wet op de Ruimtelijke Ordening (στο εξής: νόμος περί χωροταξίας).

Η οδηγία

- 3 Η οδηγία προβλέπει ότι, πριν από την πραγματοποίηση ορισμένων έργων ή άλλων επεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον, επιβάλλεται η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους.
- 4 Το κείμενο της έκτης, όγδοης, ένατης και ενδέκατης αιτιολογικής σκέψεως έχει ως εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι η χορήγηση αδείας για σχέδια δημοσίων και ιδιωτικών έργων που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον πρέπει να γίνεται μόνο μετά από προηγούμενη εκτίμηση των σημαντικών επιδράσεων που ενδέχεται να έχουν αυτά τα σχέδια στο περιβάλλον· ότι αυτή η εκτίμηση πρέπει να γίνεται με βάση τις κατάλληλες πληροφορίες που παρέχει ο κύριος του έργου και, ενδεχόμενα, να συμπληρώνεται από τις αρχές και το κοινό που μπορεί να αφορά το σχέδιο·

[Εκτιμώντας] ότι τα σχέδια που ανήκουν σε ορισμένες κατηγορίες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και ότι, καταρχήν, πρέπει να υπόκεινται συστηματικά σε εκτίμηση·

[Εκτιμώντας] ότι άλλες κατηγορίες σχεδίων δεν έχουν απαραίτητα σε όλες τις περιπτώσεις σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και ότι τα σχέδια αυτά πρέπει να υπόκεινται σε εκτίμηση όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι τα χαρακτηριστικά τους το απαιτούν·

[Εκτιμώντας] ότι οι επιδράσεις ενός σχεδίου στο περιβάλλον πρέπει να εκτιμώνται με σκοπό την προστασία της ανθρώπινης υγείας, τη συμβολή, με τη δημιουργία ενός καλύτερου περιβάλλοντος, στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής, τη φροντίδα για τη διατήρηση των ποικιλιών των ειδών και τη διατήρηση της αναπαραγωγικής ικανότητας του οικοσυστήματος ως θεμελιώδους πόρου της ζωής».

5 Σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας:

«Η παρούσα οδηγία αφορά την εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον των σχεδίων δημόσιων και ιδιωτικών έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.»

6 Το άρθρο 1, παράγραφος 2, διευκρινίζει, μεταξύ άλλων, ότι, κατά την έννοια της οδηγίας, ως «σχέδιο» νοείται:

«— η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή έργων,

— άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους».

7 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, προσδιορίζει τις κατηγορίες των σχεδίων που πρέπει να αποτελούν αντικείμενο μελέτης:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τις απαραίτητες διατάξεις ώστε τα σχέδια που, ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον να υποβάλλονται σε εκτίμηση όσον αφορά τις επιπτώσεις τους πριν δοθεί η άδεια.

Τα σχέδια αυτά καθορίζονται στο άρθρο 4.»

8 Κατά το άρθρο 3 της οδηγίας,

«Η εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον εντοπίζει, περιγράφει και αξιολογεί κατάλληλα, σε συνάρτηση με κάθε ειδική περίπτωση και σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 11, τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις ενός σχεδίου πάνω στους εξής παράγοντες:

— στον άνθρωπο, στην πανίδα και στη χλωρίδα,

— στο έδαφος, στα ύδατα, στον αέρα, στο κλίμα και στο τοπίο,

— στην αλληλοεπίδραση των παραγόντων που αναφέρονται στην πρώτη και δεύτερη περίπτωση,

— στα υλικά αγαθά και στην πολιτιστική κληρονομιά.»

9 Το άρθρο 4 διακρίνει δύο κατηγορίες σχεδίων. Η παράγραφος 1 της διατάξεως αυτής προβλέπει ότι, καταρχήν, τα σχέδια των κατηγοριών που περιγράφονται στο παράρτημα I της οδηγίας υποβάλλονται πάντοτε σε εκτίμηση. Όσον αφορά τις άλλες κατηγορίες σχεδίων, το άρθρο 4, παράγραφος 2, προβλέπει τα εξής:

«Τα σχέδια τα οποία υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα II υποβάλλονται σε εκτίμηση, σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10, όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους.

Προς τον σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη μπορούν ιδίως να συγκεκριμενοποιούν ορισμένους τύπους σχεδίων προς εκτίμηση ή να καθορίζουν τα κριτήρια ή/και τα κατώφλια που πρέπει να επιλεγούν προκειμένου να μπορεί να καθορισθεί ποια από τα σχέδια που υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα II πρέπει να υποβληθούν σε εκτίμηση σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10.»

10 Το παράρτημα ΙΙ απαριθμεί ορισμένα σχέδια, μεταξύ των οποίων:

«10. Σχέδια έργων υποδομής:

(...)

ε) Έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων

(...)

12. Τροποποίηση των σχεδίων του παραρτήματος Ι καθώς και των σχεδίων του παραρτήματος Ι που εξυπηρετούν αποκλειστικά ή κυρίως την ανάπτυξη και δοκιμή νέων μεθόδων ή προϊόντων και που δεν χρησιμοποιούνται περισσότερο από ένα χρόνο.»

11 Η οδηγία δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη σχετικά με τις τροποποιήσεις των σχεδίων που περιλαμβάνονται στο παράρτημα ΙΙ.

12 Τέλος, η οδηγία προβλέπει την ενημέρωση του κοινού και την παροχή σ' αυτό της δυνατότητας να εκφράσει τη γνώμη του. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας ορίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται αυτή η ενημέρωση και διαβούλευση καθορίζεται από τα κράτη μέλη, τα οποία προσδιορίζουν, μεταξύ άλλων, το ενδιαφερόμενο κοινό και τον τρόπο ενημερώσεώς του.

13 Κατά το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας, «Τα κράτη μέλη λαμβάνουν αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία μέσα σε προθεσμία τριών ετών από την κοινοποίησή της.»

Η ολλανδική νομοθεσία που έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης

- 14 Στις Κάτω Χώρες, ο νόμος της 8ης Μαΐου 1958, Deltawet houdende de afsluiting van de zeearmen tussen de Westerschelde en de Rotterdamse Waterweg en de versterking van de hoogwaterkering ter beveiliging van het land tegen stormvloed (Stb. 246, νόμος delta σχετικά με το κλείσιμο των θαλασσιών διόδων που συνδέουν το Westerschelde με το Rotterdamse Waterweg και σχετικά με την ενίσχυση του συστήματος αναστροφής της πλημμυρίδας για την προστασία της ξηράς από τις μεγάλες πλημμυρίδες, στο εξής: Deltawet), προβλέπει, μεταξύ άλλων, την κατασκευή έργων για την ενίσχυση της προστασίας κατά των υδάτων και της πλημμυρίδας κατά μήκος του Rotterdamse Waterweg και κατά μήκος όλων των υδατίνων οδών που συνδέονται με το Rotterdamse Waterweg (άρθρο 1, αρχή και σημείο II, στοιχείο d). Κατ' εφαρμογήν του νόμου αυτού, πραγματοποιήθηκαν μελέτες, ιδίως κατά το 1987 και το 1988, από την επιτροπή συντονισμού των έργων ενισχύσεων των προχωμάτων, υπό τη διεύθυνση της περιφερειακής αρχής της Νότιας Ολλανδίας. Η εν λόγω επιτροπή συντονισμού πρότεινε μια νέα χάραξη των προχωμάτων στον τομέα του Sliedrecht-West, Sliedrecht-Centrum και Sliedrecht-Oost, η οποία εγκρίθηκε από το μόνιμο περιφερειακό συμβούλιο της επαρχίας της Νότιας Ολλανδίας και αποφασίστηκε τελικά, στις 26 Απριλίου 1990, από τον Υπουργό Μεταφορών και Υδάτων σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 4, του Deltawet. Στη συνέχεια, το δημοτικό συμβούλιο του Sliedrecht οριστικοποίησε, στις 23 Νοεμβρίου 1992, το σχέδιο πολεοδομίας στον τομέα αυτόν, κατ' εφαρμογήν του «νόμου περί χωροταξίας».
- 15 Η οδηγία μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη των Κάτω Χωρών με τροποποίηση του Wet algemene bepalingen milieuhygiëne της 13ης Ιουνίου 1979 (νόμου περί γενικής ρυθμίσεως των συνθηκών υγιεινής από απόψεως περιβάλλοντος, στο εξής: νόμος του 1979), του οποίου το άρθρο 41 b, παράγραφος 1, όριζε, κατά τον χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά, τα εξής: «Με γενικές διατάξεις της διοικήσεως καθορίζονται οι δραστηριότητες που μπορούν να έχουν σημαντικές βλαπτικές συνέπειες για το περιβάλλον. Με τις ίδιες διατάξεις καθορίζονται και η κατηγορία ή οι κατηγορίες αποφάσεων τις οποίες λαμβάνουν οι δημόσιες αρχές σχετικά με τις δραστηριότητες αυτές και κατά την προετοιμασία των οποίων πρέπει να εξετάζονται οι επιπτώσεις τους στο περιβάλλον». Ο νόμος του 1979 τέθηκε σε εφαρμογή με την Besluit milieu-effectrapportage της 20ής Μαΐου 1987 (απόφαση περί της εκτιμήσεως των επιπτώσεων στο περιβάλλον). Το άρθρο 2 της αποφάσεως αυτής και το τμήμα C, 12.1, του παραρτήματός της, όπως ίσχυαν κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, όριζαν ότι η «κατασκευή προχώματος» αποτελεί δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 41 b του νόμου όταν πρόκειται για πρόχωμα μήκους ίσου προς ή μεγαλύτερου από

5 χιλιόμετρα και εγκάρσιας τομής ίσης προς ή μεγαλύτερης από 250 τετραγωνικά μέτρα. Οι ανωτέρω διατάξεις χαρακτηρίζουν επίσης ως απόφαση κατά την προετοιμασία της οποίας απαιτείται να εξετάζονται οι επιπτώσεις της στο περιβάλλον την εκπόνηση βασικού σχεδίου ή την έγκριση αποφάσεως κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφοι 3 και 4, του Delwet.

- 16 Ο νόμος του 1979 τροποποιήθηκε και κατέστη, το 1994, Wet milieubeheer (νόμος περί διαχειρίσεως του περιβάλλοντος). Στις 4 Ιουλίου 1994 εκδόθηκε νέα εκτελεστική απόφαση, με την οποία εγκαταλείφθηκαν τα κριτήρια που αναφέρονταν στις διαστάσεις του έργου. Η απόφαση αυτή, ωστόσο, δεν έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης.

Η διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 17 Η Kraaijeveld προσέβαλε το σχέδιο πολεοδομίας που εγκρίθηκε στις 23 Νοεμβρίου 1992 από το δημοτικό συμβούλιο του Sliedrecht, καθόσον το σχέδιο αυτό αφορά το πρόχωμα του Merwede, ενώπιον του μονίμου περιφερειακού συμβουλίου της επαρχίας της Νότιας Ολλανδίας, το οποίο ωστόσο, με απόφαση της 18 Μαΐου 1993, ενέκρινε το σχέδιο. Κατά της αποφάσεως αυτής, η Kraaijeveld άσκησε, στις 20 Ιουλίου 1993, προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Nederlandse Raad van State.
- 18 Σύμφωνα με το νέο σχέδιο, η υδάτινη οδός στην οποία έχει πρόσβαση η Kraaijeveld δεν θα συνδέεται πλέον με τις πλωτές οδούς, πράγμα το οποίο βλάπτει την επιχείρηση στο μέτρο που, έχουσα ως οικονομική δραστηριότητα την εκτέλεση έργων διευθετήσεως των υδατίνων οδών («natte waterbouw»), η εξαφάνιση μιας προσβάσεως σε πλωτή οδό προξενεί ζημία στην επιχείρηση.
- 19 Το Nederlandse Raad van State διαπιστώνει ότι δεν πραγματοποιήθηκε καμία εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου στο περιβάλλον, καθόσον επρόκειτο για έργο του οποίου οι διαστάσεις υπολείπονταν των κατωτάτων ορίων που όριζε η εθνική νομοθεσία.

20 Με απόφαση της 8ης Μαρτίου 1995, το Nederlandse Raad van State αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει η φράση “έργα διευθέτησης (canalization) και ρύθμισης της ροής υδάτων” του παραρτήματος II της οδηγίας την έννοια ότι σ’ αυτήν εμπίπτουν και ορισμένες κατηγορίες εργασιών που αφορούν πρόχωμα κατά μήκος πλωτών οδών;
- 2) Ενόψει των χρησιμοποιούμενων στην οδηγία όρων “σχέδια” και “τροποποίηση σχεδίων”, επηρεάζεται η απάντηση στο πρώτο ερώτημα αναλόγως του αν πρόκειται για:
- α) κατασκευή ενός νέου προχώματος·
- β) μετατόπιση υφισταμένου προχώματος·
- γ) ενίσχυση ή διαπλάτυνση υφισταμένου προχώματος·
- δ) αντικατάσταση προχώματος με την επιτόπου κατασκευή νέου προχώματος, ανεξαρτήτως του αν το νέο πρόχωμα είναι ισχυρότερο ή πλατύτερο από το προηγούμενο·
- ε) συνδυασμό δύο ή περισσότερων από τις τέσσερις προαναφερθείσες περιπτώσεις;
- 3) Έχουν το άρθρο 2, παράγραφος 1, και το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας την έννοια ότι, όταν, με τις εθνικές εκτελεστικές διατάξεις οδηγίας, ένα κράτος μέλος προβαίνει σε εσφαλμένο καθορισμό, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, των προδιαγραφών, κριτηρίων ή κατωτάτων

ορίων βάσει των οποίων ένα συγκεκριμένο σχέδιο εμπίπτει στο παράρτημα II, υφίσταται κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων του σχεδίου στο περιβάλλον, όταν το σχέδιο αυτό μπορεί να έχει, “ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης [του] (...), σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον” κατά την έννοια της διατάξεως αυτής;

- 4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, έχει αυτή η υποχρέωση (εκτιμήσεως του σχεδίου) άμεσο αποτέλεσμα, μπορούν δηλαδή να την επικαλούνται οι ιδιώτες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και πρέπει, ακόμα και αν δεν έχει πράγματι γίνει επίκλησή της στο πλαίσιο διαφοράς ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, να εφαρμόζεται παρά ταύτα από το δικαστήριο αυτό;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

21 Με το ερώτημα αυτό, το Nederlandse Raad van State ερωτά αν η φράση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων», η οποία περιέχεται στο παράρτημα II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας, έχει την έννοια ότι καλύπτει και ορισμένες κατηγορίες έργων επί προχωμάτων κατά μήκος πλωτών οδών.

22 Το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι, ενόψει της εκφράσεως «canalization and flood-relief works» που περιέχεται στο αγγλικό κείμενο της οδηγίας, τα σχέδια στα οποία αναφέρεται αυτή η μνεία του παραρτήματος II αφορούν δραστηριότητες ικανές να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Θεωρεί, ως εκ τούτου, ότι είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην έννοια αυτή ορισμένες εργασίες επί προχωμάτων.

23 Κατά την Kraaijeveld, τα σχέδια ποταμίων προχωμάτων αποτελούν έργα με τα οποία επιχειρείται η τροποποίηση της συχνότητας με την οποία πλημμυρίζουν

οι όχθες και οι ζώνες που τις περιβάλλουν και τα οποία, ως τοιαύτα, έχουν σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον. Όσον αφορά τη ρύθμιση της διαχείρισης των υδραυλικών διόδων, τα προχώματα έχουν αξία εξίσου σημαντική με την αξία των άλλων έργων που αφορούν τη διευθέτηση και τη ρύθμιση της ροής των υδάτων.

24 Η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών υποστηρίζει ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ των έργων που αφορούν τα προχώματα και των έργων ρυθμίσεως ή διευθέτησεως της ροής των υδάτων. Τα τελευταία πραγματοποιούνται με σκοπό τη διαχείριση των υδραυλικών υδατίνων διόδων ή προς διευκόλυνση της ποταμοπλοΐας. Μεταβάλλουν τον χαρακτήρα της ίδιας της υδατινής οδού, δηλαδή την ποσότητα ή την ποιότητα του ύδατος καθώς και τις φυσικές ή τις τεχνητώς διαμορφωμένες όχθες, και, επομένως, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην πανίδα και τη χλωρίδα του υδατινού περιβάλλοντος. Αντιθέτως, τα έργα ενισχύσεως των προχωμάτων συνίστανται στην κατασκευή ή στην περαιτέρω ύψωση ενός προχώματος με άμμο ή με άργιλο. Ο *Rivierenwet* (νόμος περί ποταμών) εξασφαλίζει ότι οι τρέχουσες εργασίες δεν επηρεάζουν τη ρύθμιση της ροής των υδάτων που έχει ήδη επιτευχθεί σε συγκεκριμένο ποταμό. Συνεπώς, τέτοιες εργασίες δεν έχουν καμία επίδραση επί της χλωρίδας και της πανίδας του ποταμού.

25 Σχετικά με την παραπομπή στο αγγλικό κείμενο της οδηγίας, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών θεωρεί ότι, ως προς την ίδια, το μόνο αυθεντικό κείμενο της οδηγίας είναι το ολλανδικό. Υπενθυμίζει τη νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία η εξάλειψη των γλωσσικών αποκλίσεων διά της ερμηνείας είναι δυνατόν, υπό ορισμένες συνθήκες, να αντιστρατεύεται την αρχή της ασφάλειας δικαίου, στον βαθμό που ορισμένα κείμενα μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο αποκλίνοντα από την κυριολεκτική και συνήθη έννοια των λέξεων (απόφαση της 3ης Μαρτίου 1977, 80/76, *North Kerry Milk Products*, Συλλογή τόμος 1977, σ. 129, σκέψη 11). Συνεπώς, το κείμενο μιας διατάξεως σε μία συγκεκριμένη γλώσσα δεν μπορεί να έχει καθοριστική σημασία για την ενιαία ερμηνεία της. Εξίσου αυθεντικές είναι και οι άλλες γλωσσικές αποδόσεις της διατάξεως (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, 283/81, *Cilfit κ.λπ.*, Συλλογή 1982, σ. 3415).

26 Τέλος, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών υπενθυμίζει τον σκοπό της οδηγίας, που συνίσταται στη δημιουργία ίσων συνθηκών ανταγωνισμού στα διάφορα κράτη μέλη. Συνεπώς, τα έργα που προβλέπει η οδηγία δεν μπορεί να αφορούν παρά έργα δυνάμενα να πραγματοποιηθούν στην πράξη σε όλα τα κράτη μέλη και όχι εκείνα τα οποία εκτελούνται κυρίως σε ένα κράτος μέλος, όπως η κατασκευή προχωμάτων. Η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών καταλήγει

στο ότι τα έργα ενισχύσεως των προχωμάτων κατά μήκος των υδατίνων ρευμάτων στις Κάτω Χώρες δεν εμπόδισαν στην έννοια των έργων διευθετήσεως (canalisation) και ρυθμίσεως της ροής υδάτων.

27 Κατά την Επιτροπή, η διευθέτηση της ροής ενός ποταμού έχει αναπόφευκτη επίπτωση όσον αφορά την ταχύτητα του ρεύματος και το επίπεδο των υδάτων. Μπορεί να έχει ως συνέπεια την κατασκευή προχωμάτων κατά μήκος της κοίτης του ποταμού με σκοπό την αποτροπή των πλημμυρών και την ασφάλεια των ανθρώπων. Συνεπώς, προχώματα αυτού του είδους πρέπει να θεωρούνται ως έργα διευθετήσεως της ροής υδάτων. Εξάλλου, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο σκοπός της οδηγίας, που αναφέρεται στις ενδεχόμενες επιπτώσεις ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον, ανεξαρτήτως από τον κοινωνικό σκοπό αυτών των σχεδίων. Η κατασκευή προχωμάτων κατά μήκος ποταμών έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον, είτε αυτή πραγματοποιείται για τη βελτίωση της πλοϊμότητας ενός ποταμού είτε εκτελείται για την προστασία των πληθυσμών που είναι εγκατεστημένοι σε εκτάσεις που κινδυνεύουν από πλημμύρες. Συνεπώς, τα έργα κατασκευής προχώματος κατά μήκος ποταμού τα οποία μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον εμπόδισαν στην έννοια των «έργων διευθετήσεως (canalisation) και ρυθμίσεως της ροής υδάτων».

28 Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ερμηνεία μιας διατάξεως κοινοτικού δικαίου συνεπάγεται σύγκριση των γλωσσικών αποδόσεών του (βλ. προμνησθείσα απόφαση Cilfit κ.λπ., σκέψη 18). Εξάλλου, η ανάγκη ομοιόμορφης ερμηνείας αυτών των γλωσσικών αποδόσεων επιβάλλει, όταν υφίσταται διάσταση μεταξύ των αποδόσεων, να ερμηνεύεται η διάταξη σε συνάρτηση με τη γενική οικονομία και τον σκοπό της ρυθμίσεως της οποίας αποτελεί μέρος (απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 1995, C-449/93, Rockfon, Συλλογή 1995, σ. I-4291, σκέψη 28).

29 Στην υπό κρίση περίπτωση, από την εξέταση των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας προκύπτει ότι οι αποδόσεις αυτές μπορούν να καταταγούν σε δύο κατηγορίες αναλόγως του αν οι χρησιμοποιούμενοι όροι αναφέρονται ή όχι στην έννοια της πλημμύρας. Συγκεκριμένα, το αγγλικό κείμενο («canalization and flood-relief works») και το φινλανδικό κείμενο («kanavointi-ja tulvasuojeluhankkeet») αναφέρονται σε έργα διευθετήσεως των υδάτων και προλήψεως των πλημμυρών, ενώ τα κείμενα στη γερμανική, ελληνική, ισπανική, γαλλική, ιταλική, ολλανδική και πορτογαλική γλώσσα αναφέρονται σε έργα διευθετήσεως και ρυθμίσεως της ροής των υδάτων, ενώ στο ελληνικό κείμενο, μετά από την ελληνική λέξη

«διευθέτησης» έχει προστεθεί, εντός παρενθέσεως, ο γαλλικό όρος «canalisation». Όσον αφορά τις αποδόσεις στη δανική και τη σουηδική γλώσσα, τα κείμενα αυτά περιέχουν μία και μόνη έκφραση η οποία εκφράζει την ιδέα της ρυθμίσεως της ροής των υδάτων («anlaeg til regulering af vandløb», «Anläggningar för reglering av vattenflöden»).

30 Ενόψει αυτής της αποκλίσεως των γλωσσικών αποδόσεων, θα πρέπει να εξεταστούν η γενική οικονομία και ο σκοπός της οδηγίας. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας, ως σχέδιο νοείται «η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή έργων», καθώς και «άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους». Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, η οδηγία αφορά «[όλα] τα σχέδια που, ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον». Το άρθρο 3 ορίζει ότι η εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον συνίσταται στον εντοπισμό, στην περιγραφή και στην αξιολόγηση, μεταξύ άλλων, των αμέσων και εμμέσων επιπτώσεων ενός σχεδίου στον άνθρωπο, στην πανίδα, στη χλωρίδα, στο έδαφος, στα ύδατα, στον αέρα, στο κλίμα, στο τοπίο, στα υλικά αγαθά και στην πολιτιστική κληρονομιά.

31 Από το κείμενο της οδηγίας μπορεί να συναχθεί ότι το πεδίο εφαρμογής της είναι εκτεταμένο και ο σκοπός της ευρύτατος. Η παρατήρηση αυτή και μόνο θα έπρεπε να αρκεί ώστε το παράρτημα II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι καλύπτει τὰ έργα για τη συγκράτηση των υδάτων και την πρόληψη των πλημμυρών — συνεπώς δε και τις εργασίες επί προχωμάτων — έστω και αν η ερμηνεία αυτή δεν προκύπτει ακριβώς από όλες τις γλωσσικές αποδόσεις του κειμένου.

32 Αν, όπως υποστηρίζει η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, οι εργασίες επί προχωμάτων συνίστανται στην κατασκευή ή στην περαιτέρω ύψωση προχωμάτων για τη συγκράτηση της ροής των υδάτων και την πρόληψη πλημμύρας, πρέπει να παρατηρηθεί ότι ακόμα και οι εργασίες συγκρατήσεως, όχι ενός υδατινού ρεύματος, αλλά μιας ποσότητας στασίμου ύδατος, μπορεί να έχουν σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον κατά την έννοια της οδηγίας, εφόσον μπορούν να επηρεάσουν σε διαρκή βάση τη σύνθεση του εδάφους, την πανίδα και τη χλωρίδα, ακόμα δε και το τοπίο. Πρέπει, επομένως, να συναχθεί το συμπέρασμα ότι αυτό το είδος των εργασιών περιλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

- 33 Κατά συνέπεια, η επιχειρηματολογία της Κυβερνήσεως των Κάτω Χωρών, σύμφωνα με την οποία οι εργασίες επί προχωμάτων δεν μεταβάλλουν τη ροή ενός υδατινού ρεύματος, είναι αβάσιμη.
- 34 Τέλος, το επιχείρημα της Κυβερνήσεως των Κάτω Χωρών ότι οι εργασίες επί προχωμάτων δεν εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής κοινοτικής οδηγίας λόγω του ότι πρόκειται για εργασίες που πραγματοποιούνται ειδικά στις Κάτω Χώρες δεν είναι λυσιτελής, καθόσον, όπως ήδη ελέχθη, κριτήριο εκτιμήσεως είναι το κατά πόσον το σχέδιο μπορεί να έχει σημαντική επίπτωση στο περιβάλλον.
- 35 Ενόψει των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι η έκφραση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας έχει την έννοια ότι καλύπτει και ορισμένα είδη εργασιών επί προχωμάτων κατά μήκος πλωτών οδών.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 36 Με το ερώτημα αυτό, το Nederlandse Raad van State ερωτά αν, ενόψει των χρησιμοποιουμένων στην οδηγία όρων «σχέδια» και «τροποποίηση σχεδίων», επηρεάζεται η απάντηση στο πρώτο ερώτημα αναλόγως του αν πρόκειται για:
- α) κατασκευή ενός νέου προχώματος·
  - β) μετατόπιση υφισταμένου προχώματος·
  - γ) ενίσχυση ή διαπλάτυνση υφισταμένου προχώματος·

- δ) αντικατάσταση προχώματος με την επιτόπου κατασκευή νέου προχώματος, ανεξαρτήτως του αν το νέο πρόχωμα είναι ισχυρότερο ή πλατύτερο από το προηγούμενο.
- ε) συνδυασμό δύο ή περισσότερων από τις τέσσερις προαναφερθείσες περιπτώσεις.

37 Σύμφωνα με την οδηγία, οι τροποποιήσεις των σχεδίων τα οποία απαριθμούνται στο παράρτημα Ι υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς με εκείνο των σχεδίων του παραρτήματος ΙΙ και εμπίπτουν, επομένως, στο άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας. Συναφώς, ως προς το αν οι τροποποιήσεις των σχεδίων τα οποία προβλέπονται στο παράρτημα ΙΙ εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, τα ενδιαφερόμενα μέρη, με τις παρατηρήσεις τους, ερμηνεύουν διαφορετικά την έλλειψη οποιασδήποτε σχετικής μνείας. Συγκεκριμένα, κατά τις κυβερνήσεις της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, οι τροποποιήσεις των σχεδίων που προβλέπονται στο παράρτημα ΙΙ εμπίπτουν και αυτές στο εν λόγω παράρτημα, ενώ, κατά την Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών και την Επιτροπή, οι τροποποιήσεις αυτές δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Η Επιτροπή διευκρινίζει, ωστόσο, ότι αυτό εξαρτάται από την έννοια που αποδίδεται στην έκφραση «τροποποίηση σχεδίου» και ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι τροποποιήσεις μπορεί να είναι τόσο σημαντικές ώστε να συνιστούν νέο σχέδιο.

38 Εφόσον η οδηγία δεν παρέχει κανένα ειδικό ορισμό της έννοιας «τροποποίηση σχεδίου», η έννοια αυτή πρέπει να ερμηνευθεί υπό το φως της γενικής οικονομίας και του σκοπού της οδηγίας.

39 Παρατηρήθηκε ήδη, στη σκέψη 31 της παρούσας αποφάσεως, ότι το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας είναι εκτεταμένο και ο σκοπός της ευρύτατος. Ο σκοπός αυτός θα θιγόταν αν ο χαρακτηρισμός ορισμένων εργασιών ή έργων ως «τροποποίηση σχεδίου» καθιστούσε δυνατή την εξαίρεσή τους από την υποχρέωση πραγματοποίησεως μελέτης των επιπτώσεών τους, ενώ οι εν λόγω εργασίες ή έργα είναι δυνατόν να έχουν, λόγω της φύσεως, των διαστάσεων ή της θέσεώς τους, σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

- 40 Επιπλέον, πρέπει να θεωρηθεί ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι η οδηγία δεν μνημονεύει ρητώς τις τροποποιήσεις των σχεδίων που προβλέπονται στο παράρτημα II, αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει όσον αφορά τις τροποποιήσεις των σχεδίων που περιλαμβάνονται στο παράρτημα I, δεν επιτρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι οι τροποποιήσεις αυτές δεν εμπιστούν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Πράγματι, η διάκριση μεταξύ «σχεδίου» και «τροποποίησης σχεδίου», στην περίπτωση των σχεδίων του παραρτήματος I, αναφέρεται στο διαφορετικό καθεστώς στο οποίο υποβάλλονται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, ενώ παρόμοια διάκριση όσον αφορά τα σχέδια που προβλέπονται στο παράρτημα II θα αφορούσε γενικώς το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.
- 41 Εξάλλου, με την απόφαση της 11ης Αυγούστου 1995 στην υπόθεση C-431/92, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1995, σ. I-2189, σκέψη 35), που αφορούσε τον θερμοηλεκτρικό σταθμό του Großkrotzenburg, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο δεσμός ενός σχεδίου νέου τμήματος, ισχύος 500 MW, ενός θερμοηλεκτρικού σταθμού με προϋπάρχουσα κατασκευή δεν αναιρεί τον χαρακτήρα του σχεδίου αυτού ως σχεδίου «θερμοηλεκτρικού σταθμού με ελάχιστη θερμική ισχύ 300 MW» εμπιπτοντος στην κατηγορία «τροποποίηση των σχεδίων του παραρτήματος I», η οποία μνημονεύεται στο παράρτημα II, σημείο 12. Με την απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο θεώρησε ότι, προκειμένου να καθοριστεί κατά πόσον οι σχεδιαζόμενες εργασίες πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης από πλευράς των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον, τα σχέδια πρέπει να εξετάζονται ανεξάρτητα από το αν εκτελούνται χωριστά, προσαρτώνται σε υπάρχουσα κατασκευή ή είναι από λειτουργική άποψη στενά συνδεδεμένα με αυτή.
- 42 Ενόψει των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι η έκφραση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας έχει την έννοια ότι καλύπτει όχι μόνο την κατασκευή νέου προχώματος, αλλά και την τροποποίηση προϋπάρχοντος προχώματος διά της μετατοπίσεως, ενισχύσεως ή διαπλατύσεώς του, την αντικατάσταση προχώματος με την κατασκευή νέου προχώματος στην ίδια θέση, ανεξαρτήτως του αν το νέο πρόχωμα είναι στερεότερο ή πλατύτερο από το προηγούμενο, ή ακόμα τον συνδυασμό πλειόνων από τις ως άνω περιπτώσεις.

Επί του τρίτου και του τετάρτου ερωτήματος

- 43 Με τα ερωτήματα αυτά, τα οποία ενδείκνυται να εξεταστούν μαζί, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, αφενός, αν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας έχουν την έννοια ότι, όταν, με τις εθνικές εκτελεστικές διατάξεις οδηγίας, ένα κράτος μέλος έχει μεν καθορίσει, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, τις προδιαγραφές, τα κριτήρια και τα κατώτατα όρια για συγκεκριμένο σχέδιο εμπίπτον στο παράρτημα II, οι επιλεγείσες όμως προδιαγραφές, τα κριτήρια ή τα κατώτατα όρια είναι εσφαλμένα, το σχέδιο αυτό πρέπει να υποβληθεί σε εκτίμηση των επιπτώσεών του στο περιβάλλον σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, αν το σχέδιο αυτό μπορεί να έχει, «ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης [του] (...), σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον» κατά την έννοια της διατάξεως αυτής. Αφετέρου, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η υποχρέωση υπαγωγής του σχεδίου σε εκτίμηση έχει άμεσο αποτέλεσμα, αν δηλαδή μπορούν να την επικαλούνται οι ιδιώτες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, καθώς και αν το επιλαμβανόμενο δικαστήριο οφείλει να εξασφαλίζει την τήρησή της ακόμα και όταν δεν έχει γίνει επίκληση της υποχρεώσεως αυτής ενώπιόν του.
- 44 Υπενθυμίζοντας την απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Αυγούστου 1993, C-355/90, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 1993, σ. I-4221), το Nederlandse Raad van State υποστηρίζει ότι θεωρεί ότι είναι δυνατόν η εξουσία εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, ως προς τον καθορισμό των προδιαγραφών, κριτηρίων ή κατωτάτων ορίων, να περιορίζεται από την έκφραση «που μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους», η οποία περιέχεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1.
- 45 Η Kraaijeveld και η Επιτροπή αναπτύσσουν παρόμοια επιχειρήματα. Η Επιτροπή διευκρινίζει ότι οι προδιαγραφές, τα κριτήρια ή τα κατώτατα όρια που καθορίζουν τα κράτη μέλη αποσκοπούν κυρίως στη διευκόλυνση της εξέτασεως των σχεδίων προκειμένου να κριθεί αν πρέπει να υποβληθούν σε μελέτη των επιπτώσεών τους, αλλά ότι η ύπαρξη αυτών των προδιαγραφών, κριτηρίων ή κατωτάτων ορίων δεν απαλλάσσει τα κράτη μέλη από την υποχρέωση ουσιαστικής εξέτασεως συγκεκριμένου σχεδίου προς εξακρίβωση του ότι το σχέδιο πληροί τα κριτήρια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας. Τόσο η Kraaijeveld όσο και η Επιτροπή συμφωνούν ως προς το ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν εκπλήρωσε προσηκόντως την υποχρέωση εφαρμογής της οδηγίας, καθόσον τα κριτήρια των ελαχίστων διαστάσεων που θεσπίζει η

εθνική νομοθεσία όσον αφορά τα προχώματα καθορίστηκαν σε τέτοιο επίπεδο ώστε κανένα σχέδιο παραποταμίου προχώματος να μην ανταποκρίνεται στα κριτήρια αυτά και, ως εκ τούτου, το σύνολο των σχεδίων ενισχύσεως των προχωμάτων να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της υποχρεώσεως μελέτης των επιπτώσεων. Προς στήριξη της απόψεώς της, η Kraaijeveld προσκόμισε συναφή απόφαση ολλανδικού δικαστηρίου.

46 Αντιθέτως, κατά την Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, η εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών δεν περιορίζεται επακριβώς από την οδηγία. Εξάλλου, η επιλογή των κατωτάτων ορίων όσον αφορά το μήκος και την τομή των προχωμάτων έγινε εν προκειμένω λαμβανομένης υπόψη της επιπτώσεως των έργων αυτών στο περιβάλλον. Το γεγονός ότι, στην πράξη, η ολλανδική νομοθεσία με την οποία μεταφέρθηκε η οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο εξαιρεί από την υποχρέωση εκτιμήσεως έναν ορισμένο αριθμό σχεδίων είναι άνευ σημασίας, δεδομένου ότι τα σχέδια αυτά δεν έχουν βλαβερές συνέπειες. Η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών θεωρεί, ως εκ τούτου, ότι δεν υπερέβη το περιθώριο εκτιμήσεως κατά τον καθορισμό των κατωτάτων αυτών ορίων.

47 Ως προς το άμεσο αποτέλεσμα της υποχρεώσεως μελέτης των επιπτώσεων όσον αφορά ορισμένα σχέδια, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι η υποχρέωση αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως απορρέουσα από σαφή και ανεπιφύλακτη διάταξη της οδηγίας. Η Kraaijeveld και η Επιτροπή διατυπώνουν παρατηρήσεις με το ίδιο πνεύμα, η δε Επιτροπή προσθέτει, εξάλλου, ότι, εφόσον η ρύθμιση αφορά διαδικαστικά ζητήματα, δεν αφήνει κανένα περιθώριο ελιγμού όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Αντιθέτως, οι κυβερνήσεις των Κάτω Χωρών και του Ηνωμένου Βασιλείου θεωρούν ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, εξεταζόμενο σε συνδυασμό προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, δεν είναι επαρκώς σαφές και ανεπιφύλακτο ώστε να παράγει άμεσο αποτέλεσμα, λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη προς καθορισμό των κατωτάτων ορίων και των κριτηρίων ή προς οργάνωση της διαδικασίας με την οποία ζητείται η γνώμη του ενδιαφερομένου κοινού.

48 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας παραπέμπει στο άρθρο 4 όσον αφορά τον ορισμό των σχεδίων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση των επιπτώσεών τους. Η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού αναγνωρίζει στα κράτη μέλη ορισμένη εξουσία εκτιμήσεως, καθόσον ορίζει ότι τα σχέδια που υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ υποβάλλονται σε εκτίμηση «όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους» και ότι, προς τον σκοπό αυτόν, τα κράτη μέλη μπορούν ιδίως να συγκεκριμενοποιούν ορισμένους

τύπους σχεδίων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση ή να καθορίζουν τα ενδεικνυόμενα κριτήρια και/ή κατώτατα όρια προς προσδιορισμό των σχεδίων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση.

- 49 Η ερμηνεία που προτείνει η Επιτροπή, δηλαδή ότι η ύπαρξη προδιαγραφών, κριτηρίων και κατωτάτων ορίων δεν απαλλάσσει από την υποχρέωση εξέτασης κάθε συγκεκριμένου σχεδίου προκειμένου να εξακριβωθεί κατά πόσον το σχέδιο πληροί τα κριτήρια του άρθρου 2, παράγραφος 1, καθιστά κενό περιεχομένου το άρθρο 4, παράγραφος 2. Πράγματι, το κράτος μέλος δεν θα είχε κανένα συμφέρον να καθορίσει προδιαγραφές, κατώτατα όρια και κριτήρια αν, ανεξαρτήτως από τις εν λόγω προδιαγραφές, τα κατώτατα όρια και τα κριτήρια, κάθε σχέδιο έπρεπε, παρά ταύτα, να αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένου ελέγχου από πλευράς των κριτηρίων του άρθρου 2, παράγραφος 1.
- 50 Πάντως, το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας αναγνωρίζει μεν στα κράτη μέλη ένα περιθώριο εκτιμήσεως για τον καθορισμό ορισμένων τύπων σχεδίων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση ή για τον καθορισμό των ενδεδειγμένων κριτηρίων και/ή κατωτάτων ορίων, το περιθώριο εκτιμήσεως αυτό, όμως, οριοθετείται από την υποχρέωση που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, και η οποία επιβάλλει στα κράτη μέλη να υποβάλλουν σε εκτίμηση των επιπτώσεων εκείνα τα σχέδια τα οποία, ιδίως λόγω της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
- 51 Έτσι, αποφαινόμενο σχετικά με τη νομοθεσία κράτους μέλους κατά την οποία ορισμένες κατηγορίες σχεδίων απαριθμούνται στο παράρτημα II εξααιρούνταν ολόκληρες από την υποχρέωση μελέτης των επιπτώσεων, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση της 2ας Μαΐου 1996, C-133/94, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1996, σ. I-2323, σκέψη 42), ότι τα κριτήρια και/ή τα κατώτατα όρια τα οποία αναφέρει το άρθρο 4, παράγραφος 2, έχουν ως σκοπό τη διευκόλυνση της εκτιμήσεως των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών ενός σχεδίου, προκειμένου να προσδιορισθεί εάν πρέπει υποχρεωτικώς να υποβληθεί αυτό σε αξιολόγηση, και όχι την εκ προοιμίου εξαίρεση από την υποχρέωση αυτή, συνολικώς, ορισμένων κατηγοριών σχεδίων του παραρτήματος II, των οποίων η εκτέλεση μελετάται στο έδαφος ενός κράτους μέλους.
- 52 Σε μια περίπτωση όπως η υπό κρίση, πρέπει να αναγνωριστεί ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος είχε δικαίωμα να καθορίσει κριτήρια σχετικά με τις

διαστάσεις των προχωμάτων προκειμένου να προσδιορίσει τα σχέδια προχωμάτων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση των επιπτώσεων. Το κατά πόσον, καθορίζοντας τα κριτήρια αυτά, το εν λόγω κράτος μέλος υπερέβη το περιθώριο εκτιμήσεως δεν μπορεί να κριθεί ενόψει των χαρακτηριστικών ενός μόνο σχεδίου. Το ζήτημα αυτό εξαρτάται από τη συνολική εκτίμηση των χαρακτηριστικών των σχεδίων αυτής της φύσεως η εκτέλεση των οποίων μελετάται στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους.

- 53 Έτσι, ένα κράτος μέλος το οποίο καθορίζει τα κριτήρια και/ή τα κατώτατα όρια σε τέτοιο επίπεδο ώστε, στην πράξη, το σύνολο των σχεδίων προχωμάτων να εξαιρείται εκ προοιμίου από την υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων υπερβαίνει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτει δυνάμει των διατάξεων των άρθρων 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, εκτός εάν το σύνολο των εξαιρουμένων σχεδίων μπορεί να θεωρηθεί, βάσει συνολικής εκτιμήσεως, ότι δεν είναι ικανό να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
- 54 Τέλος, όσον αφορά, ειδικότερα, το τέταρτο ερώτημα, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η Kraaijeveld δεν προέβλεψε, με την προσφυγή της, το ζήτημα μήπως κακώς δεν πραγματοποιήθηκε αξιολόγηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον. Για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει, συνεπώς, να εξεταστεί κατά πόσον το εθνικό δικαστήριο, επιλαμβανόμενο προσφυγής ακυρώσεως κατά αποφάσεως περί εγκρίσεως σχεδίου πολεοδομίας, έχει υποχρέωση να εξετάσει αυτεπαγγέλτως το αν θα έπρεπε να είχε λάβει χώρα αξιολόγηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον κατ' εφαρμογήν του άρθρου 2, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας.
- 55 Υπενθυμίζεται, καταρχάς, ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα προς επίτευξη του επιδιωκόμενου από την οδηγία αποτελέσματος συνιστά επιτακτική υποχρέωση η οποία επιβάλλεται τόσο από το άρθρο 189, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ, όσο και από την ίδια την οδηγία (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, τις αποφάσεις της 1ης Φεβρουαρίου 1977, 51/76, *Verbond van Nederlandse Ondernemingen*, Συλλογή τόμος 1977, σ. 55,

σκέψη 22, και της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall, Συλλογή 1986, σ. 723, σκέψη 48). Την εν λόγω υποχρέωση λήψεως κάθε γενικού ή ειδικού μέτρου υπέχουν όλες οι αρχές των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των δικαιοδοτικών αρχών στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, την απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, Marleasing, Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8).

56 Όσον αφορά το δικαίωμα των ιδιωτών να επικαλούνται οδηγίες και των εθνικών δικαστηρίων να τις λαμβάνουν υπόψη, το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι δεν συμβιβάζεται με το δεσμευτικό αποτέλεσμα το οποίο αναγνωρίζει στις οδηγίες το άρθρο 189 ο εκ προοιμίου αποκλεισμός της δυνατότητας επικλήσεως, εκ μέρους των ενδιαφερομένων προσώπων, των υποχρεώσεων που επιβάλλουν οι οδηγίες. Ειδικότερα στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες οι κοινοτικές αρχές υποχρεώνουν, μέσω της οδηγίας, τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, η πρακτική αποτελεσματικότητα της πράξεως αυτής θα εξασθενούσε αν δεν επιτρεπόταν στους ιδιώτες να την επικαλούνται ενώπιον των δικαστηρίων και στα εθνικά δικαστήρια να τη λαμβάνουν υπόψη ως στοιχείο του κοινοτικού δικαίου, προκειμένου να διαπιστώσουν αν, εντός των ορίων της ευχέρειας που του αναγνωρίζεται ως προς τον τύπο και τα μέσα για την εφαρμογή της οδηγίας, ο εθνικός νομοθέτης παρέμεινε εντός των ορίων του περιθωρίου εκτιμήσεως που χαράσσει η οδηγία (βλ. προμνησθείσα απόφαση *Verbond van Nederlandse Ondernemingen*, σκέψεις 22 έως 24).

57 Στη συνέχεια, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, εφόσον τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τους αντλούμενους από εσωτερικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου νομικούς ισχυρισμούς, οι οποίοι δεν έχουν προβληθεί από τους διαδίκους, η ίδια υποχρέωση ισχύει και για τους κοινοτικούς κανόνες αναγκαστικού δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-430/93 και C-431/93, *Van Schijndel και Van Veen*, Συλλογή 1995, σ. I-4705, σκέψη 13).

58 Το ίδιο ισχύει στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό δίκαιο παρέχει στον δικαστή δυνατότητα αυτεπάγγελτης εφαρμογής του κανόνα αναγκαστικού δικαίου. Πράγματι, στα εθνικά δικαστήρια εναπόκειται, κατ' εφαρμογήν της εξαγγελιομένης στο άρθρο 5 της Συνθήκης αρχής της συνεργασίας, να διασφαλίζουν τη νομική προστασία που απορρέει για τους ιδιώτες από το άμεσο

αποτέλεσμα των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 19ης Ιουνίου 1990, C-213/89, Factortame κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-2433, σκέψη 19, και προμνησθείσα απόφαση Van Schijndel και Van Veen, σκέψη 14).

- 59 Το γεγονός ότι, στην προκειμένη περίπτωση, τα κράτη μέλη διαθέτουν, δυνάμει των άρθρων 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, ένα περιθώριο εκτιμήσεως δεν αποκλείει τον δικαστικό έλεγχο προκειμένου να εξεταστεί μήπως οι εθνικές αρχές υπερέβησαν το εν λόγω περιθώριο εκτιμήσεως (βλ., μεταξύ άλλων, προμνησθείσα απόφαση Verbond van Nederlandse Ondernemingen, σκέψεις 27 έως 29).
- 60 Κατά συνέπεια, εφόσον, δυνάμει του εθνικού δικαίου, ένα δικαστήριο έχει την υποχρέωση ή την ευχέρεια να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τους αντλούμενους από εσωτερικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου νομικούς ισχυρισμούς οι οποίοι δεν έχουν προβληθεί από τους διαδίκους, οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, κατά πόσον οι νομοθετικές ή διοικητικές αρχές του κράτους μέλους παρέμειναν εντός των ορίων του περιθωρίου εκτιμήσεως που καθορίζουν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας και να λαμβάνει το σχετικό πόρισμα υπόψη του στο πλαίσιο της εξετάσεως της προσφυγής ακυρώσεως.
- 61 Στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχει υπέρβαση του εν λόγω περιθωρίου εκτιμήσεως και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι σχετικές εθνικές διατάξεις, εναπόκειται στις αρχές του κράτους μέλους να λάβουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, κάθε αναγκαίο γενικό ή ειδικό μέτρο ώστε τα σχέδια να υποβάλλονται σε εξέταση προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον είναι δυνατόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, αν όντως συντρέχει τέτοια περίπτωση, να πραγματοποιείται μελέτη όσον αφορά τις επιπτώσεις αυτές.
- 62 Κατά συνέπεια, στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα προκλήκει η ακόλουθη απάντηση:

— Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας και το παράρτημα II, σημείο 10, στοιχείο ε', της εν λόγω οδηγίας έχουν την έννοια ότι, όταν ένα κράτος

μέλος καθορίζει τα κριτήρια και/ή τα κατώτατα όρια καθορισμού των σχεδίων προχωμάτων σε τέτοιο επίπεδο ώστε, στην πράξη, το σύνολο των σχεδίων προχωμάτων να εξαιρείται εκ προοιμίου από την υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων, το κράτος αυτό υπερβαίνει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτει δυνάμει των διατάξεων των άρθρων 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, εκτός εάν το σύνολο των εξαιρουμένων σχεδίων μπορούσε να θεωρηθεί, βάσει συνολικής εκτιμήσεως, ότι δεν είναι ικανό να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

- Εφόσον, δυνάμει του εθνικού δικαίου, ένα δικαστήριο έχει την υποχρέωση ή την ευχέρεια να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τους αντλούμενους από εσωτερικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου νομικούς ισχυρισμούς οι οποίοι δεν έχουν προβληθεί από τους διαδίκους, οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, κατά πόσον οι νομοθετικές ή διοικητικές αρχές του κράτους μέλους παρέμειναν εντός των ορίων του περιθωρίου εκτιμήσεως που καθορίζουν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας και να λαμβάνει το σχετικό πόρισμα υπόψη του στο πλαίσιο της εξέτασής της προσφυγής ακυρώσεως.
- Στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχει υπέρβαση του εν λόγω περιθωρίου εκτιμήσεως και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι σχετικές εθνικές διατάξεις, εναπόκειται στις αρχές του κράτους μέλους να λάβουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, κάθε αναγκαίο γενικό ή ειδικό μέτρο ώστε τα σχέδια να υποβάλλονται σε εξέταση προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον είναι δυνατόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, αν όντως συντρέχει τέτοια περίπτωση, να πραγματοποιείται μελέτη όσον αφορά τις επιπτώσεις αυτές.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁶³ Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι κυβερνήσεις των Κάτω Χωρών, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με απόφαση της 8ης Μαρτίου 1995, το Nederlandse Raad van State, αποφαινεται:

- 1) Η έκφραση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, έχει την έννοια ότι καλύπτει και ορισμένα είδη εργασιών επί προχωμάτων κατά μήκος πλωτών οδών.
- 2) Η έκφραση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι καλύπτει όχι μόνο την κατασκευή νέου προχώματος, αλλά και την τροποποίηση προϋπάρχοντος προχώματος διά της μετατοπίσεως, ενισχύσεως ή διαπλατύνσεώς του, την αντικατάσταση προχώματος με την κατασκευή νέου προχώματος στην ίδια θέση, ανεξαρτήτως του αν το νέο πρόχωμα είναι στερεότερο ή πλατύτερο από το προηγούμενο, ή ακόμα τον συνδυασμό πλειόνων από τις ως άνω περιπτώσεις.
- 3) α) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337 και το παράρτημα II, σημείο 10, στοιχείο ε', της εν λόγω οδηγίας έχουν την έννοια ότι, όταν ένα κράτος μέλος καθορίζει τα κριτήρια και/ή τα κατώτατα όρια καθορισμού των σχεδίων προχωμάτων σε τέτοιο επίπεδο ώστε, στην πράξη, το σύνολο των σχεδίων προχωμάτων να εξαιρείται εκ προοιμίου από την υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων, το κράτος αυτό υπερβαίνει το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτει δυνάμει των διατάξεων των άρθρων 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, εκτός εάν το σύνολο των εξαιρουμένων σχεδίων μπορούσε να θεωρηθεί, βάσει συνολικής εκτιμήσεως, ότι δεν είναι ικανό να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

β) Εφόσον, δυνάμει του εθνικού δικαίου, ένα δικαστήριο έχει την υποχρέωση ή την ευχέρεια να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τους αντλούμενους από εσωτερικό κανόνα αναγκαστικού δικαίου νομικούς ισχυρισμούς οι οποίοι δεν έχουν προβληθεί από τους διαδίκους, οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, κατά πόσον οι νομοθετικές ή διοικητικές αρχές του κράτους μέλους παρέμειναν εντός των ορίων του περιθωρίου εκτιμήσεως που καθορίζουν τα άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας και να λαμβάνει το σχετικό πόρισμα υπόψη του στο πλαίσιο της εξέτασεως της προσφυγής ακυρώσεως.

γ) Στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχει υπέρβαση του εν λόγω περιθωρίου εκτιμήσεως και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι σχετικές εθνικές διατάξεις, εναπόκειται στις αρχές του κράτους μέλους να λάβουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, κάθε αναγκαίο γενικό ή ειδικό μέτρο ώστε τα σχέδια να υποβάλλονται σε εξέταση προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον είναι δυνατόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και, αν όντως συντρέχει τέτοια περίπτωση, να πραγματοποιείται μελέτη όσον αφορά τις επιπτώσεις αυτές.

Rodríguez Iglesias

Mancini

Murray

Sevón

Κακούρης

Karpeyn

Gulmann

Edward

Puissochet

Hirsch

Wathelet

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 24 Οκτωβρίου 1996.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias